

A Morgó-patak madárvilága

– Selmeczi Kovács Ádám –
Pest Környéki Madarász Kör (PKMK)

1. BEVEZETÉS

A Morgó-patak a Börzsönyi – és általában a középhegységi – patakok egyik nagyszerű példája a tekintetben, hogy természeti értékekben igen gazdagnak mondható, (publikált) ismertsége mégis jócskán elmarad a várhatónál.

A magyar madártani szakirodalom jegyzékében (RÉTHY, 1980) nem lelhető fel olyan anyag, amely kifejezetten e patak madárvilágát tárgyalná, azt azonban meg kell említeni, hogy a Börzsönyi Tájvédelmi Körzet, majd később a Duna-Ipoly Nemzeti Park alapkutatásai során a patak egyes szakaszairól származó faunisztikai adatok (köz)ismertté váltak.

A Pest Környéki Madarász Kör (PKMK) egyes tagjai – köztük e sorok írója is – közel egy évtizede járja e kisvízfolyás egyes szakaszait, s jegyzi az előforduló fajokat. Ennek köszönhetően bővebb ismeretanyag áll rendelkezésre, mint ami jelen pályázat alig egy éves felmérési időszaka alatt összegezhető lenne.

Ennek ellenére törekedtem rá, hogy a fajlistában csak azokat a fajokat szerepeltessem, amelyek előfordulása az elmúlt néhány évben biztos volt, még akkor is, ha jelen vizsgálat során nem kerültek elő.

2. CÉLKITŰZÉS, VIZSGÁLATI TERÜLET

A feladat adott volt: gyakorlatilag egy fészkelési idenyt magában foglaló év (2002. október – 2003. október) alatt felmérni és megismerni a Morgó-patak és a csatlakozó vízfolyások (Nagy-Vasfazék-, Bagolybükki-, Királyréti-, Szén-, Nacsagromi- és Deszkametsző-patak) alsó szakaszainak madárvilágát; meghatározni úgy a fészkelő-, mint az átvonuló-, telelő madárfajok számát és egyedbeli mennyiségét; behatárolni a legjobb, védelemre érdemes élőhelyeket; a kapott eredmények alapján madártani szempontból minősíteni a területet.

3. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A legalapvetőbb információgyűjtés a terület bejárásával egybekötött faunisztikai megfigyelésekkel történt, melyek során jegyeztem az észlelteket. Ezt heti rendszerességgel végeztem el a Morgó-patak alsó szakaszán, és kb. kétheti gyakorisággal (súlyozottan a fészkelési időszakban) a teljes területen. A patak torkolati részén lévő Duna szakasz (1689-90 fkm) vízimadarait havonta egyszer hajós megfigyelések keretében ellenőriztem.

A fészkelési időszak kezdetével két módszerrel (vonal-transzekt és térképezés) próbáltam az egyes fajok párszám-alakulását meghatározni, az utóbbi alkalmazását a terepviszonyok és a nagy kiterjedés erőteljesen korlátozta, míg az előző – a patak völgy “vonallóságából” adódóan – megfelelőnek bizonyult.

4. EREDMÉNYEK

A felmérési időszak érdekes módon alakult, hiszen a 2002-es év az évtized egyik legnagyobb árvizét vonultatta le a Dunán (amely a Morgó-patakra is erőteljes hatást gyakorolt), míg 2003-ban az országos aszálynak megfelelően a fészkelési idő derekán már a patak főágában is alig volt víz.

	2002.		2003.	
	Min. vízállás	Max. vízállás	Min. vízállás	Max. vízállás
Nagymaros	25 cm	701 cm	-52 cm	388 cm

A fentieknek köszönhetően több jellemző madárfaj fészkelése is a vártnál gyengébben alakult, illetve megváltozott.

4.1. A Morgó-patak és a csatlakozó kisvízfolyások madárfaunájának jegyzéke

A vizsgálati évben a Morgó-patak csatlakozó területein 152 madárfaj előfordulása, s ebből 108 faj fészkelése bizonyosodott be az alábbiak szerint.

Jelmagyarázat:

Magyar családnév	Tudományos családnév	a.	b.	c.	d.	e.
Magyar név	Tudományos név					

- a. *Fészkelő-állomány kategória*
- nem fészkel
 - ① fészkelése valószínűsíthető
 - ① alkalmi fészkelő faj
 - ② szórványosan fészkelő faj
 - ③ gyakori, rendszeres fészkelő
- b. *Előfordulási kategória*
- ① alkalmi vendég
 - ② szórványosan megjelenő faj
 - ③ gyakori (vonuló, telelő) faj
- c. *Védettségi kategória*
- nem védett és/vagy lőhető faj (FVM, 2000)
 - V védett faj
 - E Európai Unió lista alapján védett faj
 - F fokozottan védett faj (KÖM, 2001)
- d. *Magyar Vöröskönyv kategória*
- vk Vöröskönyves faj (RAKONCZAY, 1990)
- e. *A faj előfordulására leginkább jellemző patakszakaszok*
- I. Morgó-patak torkolati szakasza
 - II. Morgó-patak és csatlakozó mellékágai
 - III. Deszkametsző-völgy
 - IV. Nagy-Vasfazék-patak
 - V. Bagolybükki- és Királyréti-patak
 - VI. Szén-patak

Vöcsökfélék - Podicipedidae						
Búbos vöcsök	<i>Podiceps cristatus</i>	-	③	V		I.
Kis vöcsök	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	②	③	V		I., V.

Kárókatonafélék - Phalacrocoracidae						
Kárókatona	<i>Phalacrocorax carbo</i>	-	③	E		I.

Gémfélék - Ardeidae						
Nagy kócsag	<i>Egretta alba</i>	-	①	F	vk	I.
Kis kócsag	<i>Egretta garzetta</i>	-	①	F	vk	I.

Szürke gém	<i>Ardea cinerea</i>	-	③	V		I.-VI.
Bakcsó	<i>Nyctycorax nyctycorax</i>	-	②	F		I.
Törpegém	<i>Ixobrychus minutus</i>	①	②	F		I-II., V.

Gólyafélék - Ciconiidae

Fehér gólya	<i>Ciconia ciconia</i>	-	②	F	vk	I-II.
Fekete gólya	<i>Ciconia nigra</i>	-	③	F	vk	II., IV-VI.

Récefélék - Anatidae

Bütykös hattyú	<i>Cygnus olor</i>	-	②	E		I.
Nagy lilik	<i>Anser albifrons</i>	-	①	-		I.
Vetési lúd	<i>Anser fabalis</i>	-	①	-		I.
Tőkés réce	<i>Anas platyrhynchos</i>	②	③	-		I-VI.
Böjti réce	<i>Anas querquedula</i>	①	②	-		I-II.
Kendermagos réce	<i>Anas strepera</i>	-	①	V	vk	I.
Csörgőréce	<i>Anas crecca</i>	-	②	-		I-II.
Kontyos réce	<i>Aythya fuligula</i>	-	③	V		I.
Barátréce	<i>Aythya ferina</i>	-	③	-		I.
Kerceréce	<i>Bucephala clangula</i>	-	③	-		I.
Kis bukó	<i>Mergus albellus</i>	-	②	V		I.

Vágómadárfélék - Accipitridae

Rétisas	<i>Haliaeetus albicilla</i>	-	②	F	vk	I.
Kígyászölyv	<i>Circus gallicus</i>	-	②	F	vk	V-VI.
Egerészölyv	<i>Buteo buteo</i>	②	③	V		I-VI.
Darázsölyv	<i>Pernis apivorus</i>	①	③	F	vk	II-VI.
Héja	<i>Accipiter gentilis</i>	①	③	V		I-VI.
Karvaly	<i>Accipiter nisus</i>	①	③	V		I-VI.
Barna rétihéja	<i>Circus aeruginosus</i>	-	②	V		I.
Kékes rétihéja	<i>Circus cyaneus</i>	-	②	V		I.

Sólyomfélék - Falconidae

Vándorsólyom	<i>Falco peregrinus</i>	-	②	F	vk	V-VI.
Kerecsen	<i>Falco cherrug</i>	①	②	F	vk	V.
Kabasólyom	<i>Falco subbuteo</i>	①	②	V		I-II.
Vörös vércse	<i>Falco tinnunculus</i>	①	②	V		I-II.

Fácánfélék - Phasianidae

Fácán	<i>Phasianus colchicus</i>	①	②	-		I-II.
Fogoly	<i>Perdix perdix</i>	①	②	-	vk	II.
Fürj	<i>Coturnix coturnix</i>	①	②	V	vk	II.

Guvatfélék - Rallidae

Guvat	<i>Rallus aquaticus</i>	①	②	V		I-II., V.
Vízityúk	<i>Gallinula chloropus</i>	②	③	V		II., V.
Szárca	<i>Fulica atra</i>	②	②	-		II., V.

Lilefélék - Charadriidae

Bíbic	<i>Vanellus vanellus</i>	-	②	V		I.
Kis lile	<i>Charadrius dubius</i>	①	②	V		I.

Szalonkafélék - Scolopacidae

Erdei szalonka	<i>Scolopax rusticola</i>	①	②	-		II-VI.
Sárszalonka	<i>Gallinago gallinago</i>	-	①	V		I.
Nagy goda	<i>Limosa limosa</i>	-	①	F		I.
Billegető cankó	<i>Actitis hypoleucos</i>	-	③	V		I-II.

Erdei cankó	<i>Tringa ochropus</i>	-	②	V		I-II.
Réti cankó	<i>Tringa glareola</i>	-	②	V		I.
Szürke cankó	<i>Tringa nebularia</i>	-	②	V		I.

Sirályfélék - Laridae

Sárgalábú sirály	<i>Larus cachinnans</i>	-	③	-		I.
Viharsirály	<i>Larus canus</i>	-	③	V		I.
Dankasirály	<i>Larus ridibundus</i>	-	③	V		I.
Szerecsensirály	<i>Larus melanocephalus</i>	-	②	V	vk	I.
Kis sirály	<i>Larus minutus</i>	-	①	V		I.

Galambfélék - Columbidae

Kék galamb	<i>Columba oenas</i>	②	③	V		III., VI.
Örvös galamb	<i>Columba palumbus</i>	③	③	-		I-VI.
Vadgerle	<i>Streptopelia turtur</i>	②	③	V		II-V.
Balkáni gerle	<i>Streptopelia decaocto</i>	③	③	-		I-V.

Kakukkfélék - Cuculidae

Kakukk	<i>Cuculus canorus</i>	②	③	V		I-V.
--------	------------------------	---	---	---	--	------

Bagolyfélék - Strigidae

Erdei fülesbagoly	<i>Asio otus</i>	②	③	V		II-VI.
Macskabagoly	<i>Strix aluco</i>	③	③	V		II-VI.

Lappantyúfélék - Caprimulgidae

Lappantyú	<i>Caprimulgus europaeus</i>	①	②	V		II., V.
-----------	------------------------------	---	---	---	--	---------

Sarlósfecskéfélék - Apodidae

Sarlósfecske	<i>Apus apus</i>	-	③	V		I-II., V.
--------------	------------------	---	---	---	--	-----------

Jégmadárfélék - Alcedinidae

Jégmadár	<i>Alcedo atthis</i>	②	③	V		I-VI.
----------	----------------------	---	---	---	--	-------

Gyurgyalagfélék - Meropidae

Gyurgyalag	<i>Merops apiaster</i>	①	②	F	vk	II-V.
------------	------------------------	---	---	---	----	-------

Bankafélék - Upupidae

Búbosbanka	<i>Upupa epops</i>	①	②	V		I-II.
------------	--------------------	---	---	---	--	-------

Harkályfélék - Picidae

Zöld küllő	<i>Picus viridis</i>	③	③	V		I-VI.
Szürke küllő	<i>Picus canus</i>	①	②	V		II., III-VI.
Fekete harkály	<i>Dryocopus martius</i>	②	③	V	vk	II-VI.
Nagy fakopáncs	<i>Dendrocopos major</i>	③	③	V		I-VI.
Balkáni fakopáncs	<i>Dendrocopos syriacus</i>	①	②	V		I-II.
Közép fakopáncs	<i>Dendrocopos medius</i>	③	③	V	vk	I-VI.
Kis fakopáncs	<i>Dendrocopos minor</i>	②	③	V		I-VI.
Nyaktekercs	<i>Jynx torquilla</i>	②	③	V		I-V.

Pacsirtafélék - Alaudidae

Búbos pacsirta	<i>Galerida cristata</i>	②	③	V		I-II.
Mezei pacsirta	<i>Alauda arvensis</i>	②	③	V		II-V.
Erdei pacsirta	<i>Lullula arborea</i>	①	②	V		V-VI.

Fecskefélék - Hirundinidae

Füstifecske	<i>Hirundo rustica</i>	②	③	V		I-II.
Molnárfecske	<i>Delichon urbica</i>	②	③	V		I-II.
Partifecske	<i>Riparia riparia</i>	①	③	V		I-II.

Billegetőfélék - Motacillidae

Erdei pityer	<i>Antibus trivialis</i>	②	③	V		II., IV-VI.
Réti pityer	<i>Antibus pratensis</i>	-	③	V		I-VI.
Havasi pityer	<i>Antibus spinoletta</i>	-	②	V		I-II.
Sárga billegető	<i>Motacilla flava</i>	①	②	V		I-II.
Barázdabillegető	<i>Motacilla alba</i>	⑤	③	V		I-VI.
Hegyi billegető	<i>Motacilla cinerea</i>	⑤	③	V		I-VI.

Gébicsfélék - Laniidae

Tövisszűrő gébics	<i>Lanius collurio</i>	⑤	③	V		I-VI.
Nagy őrgébics	<i>Lanius excubitor</i>	-	③	V		II-V.

Sárgarigófélék - Oriolidae

Sárgarigó	<i>Oriolus oriolus</i>	⑤	③	V		I-V.
-----------	------------------------	---	---	---	--	------

Seregélyfélék - Sturnidae

Seregély	<i>Sturnus vulgaris</i>	⑤	③	E		I-VI.
----------	-------------------------	---	---	---	--	-------

Varjúfélék - Corvidae

Szajkó	<i>Garrulus glandarius</i>	⑤	③	-		I-VI.
Szarka	<i>Pica pica</i>	①	②	-		I-II.
Csóka	<i>Corvus monedula</i>	①	②	V		I-II.
Holló	<i>Corvus corax</i>	①	③	V	vk	III-VI.
Vetési varjú	<i>Corvus frugilegus</i>	-	②	V		I-II.
Dolmányos varjú	<i>Corvus c. cornix</i>	②	③	-		I-V.

Ökörszemfélék - Troglodytidae

Ökörszem	<i>Troglodytes troglodytes</i>	⑤	③	V		I-VI.
----------	--------------------------------	---	---	---	--	-------

Szürkebegyfélék - Prunellidae

Erdei szürkebegy	<i>Prunella modularis</i>	②	③	V		III-VI.
------------------	---------------------------	---	---	---	--	---------

Poszátafélék - Sylviidae

Nádi tücsökmadár	<i>Locustella luscinioides</i>	-	②	V		I.
Berki tücsökmadár	<i>Locustella fluviatilis</i>	①	③	V		I-VI.
Foltos nádiposzáta	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	①	②	V		I-II.
Énekes nádiposzáta	<i>Acrocephalus palustris</i>	①	③	V		I-VI.
Nádirigó	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	①	②	V		I-II.
Kerti geze	<i>Hippolais icterina</i>	①	②	V		I-II.
Karvalyposzáta	<i>Sylvia nisoria</i>	⑤	③	V		I-VI.
Kerti poszáta	<i>Sylvia borin</i>	①	②	V		I-II.
Barátposzáta	<i>Sylvia atricapilla</i>	⑤	③	V		I-VI.
Mezei poszáta	<i>Sylvia communis</i>	②	③	V		I-V.
Kis poszáta	<i>Sylvia curruca</i>	②	③	V		I-V.
Fitisz füzike	<i>Phylloscopus trochilus</i>	①	③	V		I-VI.
Csilpcsalp füzike	<i>Phylloscopus collybita</i>	⑤	③	V		I-VI.
Sisegő füzike	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	①	③	V		I-VI.

Királykafélék - Regulidae

Sárgafejű királyka	<i>Regulus regulus</i>	①	③	V		I-VI.
--------------------	------------------------	---	---	---	--	-------

Légykapófélék – Muscicapidae						
Kis légykapó	<i>Ficedula parva</i>	①	①	V		III-VI.
Kormos légykapó	<i>Ficedula hypoleuca</i>	-	③	V		I-VI.
Örvös légykapó	<i>Ficedula albicollis</i>	⑤	③	V		I-VI.
Szürke légykapó	<i>Muscicapa striata</i>	①	③	V		I-VI.

Rigófélék - Turdidae						
Rozsdás csuk	<i>Saxicola rubetra</i>	①	②	V		II.
Cigánycsuk	<i>Saxicola torquata</i>	⑤	③	V		I-VI.
Hantmadár	<i>Oenanthe oenanthe</i>	②	②	V		I-II.
Házi rozsdafarkú	<i>Phoenicurus ochruros</i>	⑤	③	V		I-VI.
Vörösbegy	<i>Eritbacus rubecula</i>	⑤	③	V		I-VI.
Fülemüle	<i>Luscinia megarhynchos</i>	⑤	③	V		I-VI.
Fekete rigó	<i>Turdus merula</i>	⑤	③	V		I-VI.
Énekes rigó	<i>Turdus philomelos</i>	⑤	③	V		I-VI.
Léprigó	<i>Turdus viscivorus</i>	①	③	V		I-VI.
Fenyőrigó	<i>Turdus pilaris</i>	①	③	V		I-VI.
Szőlőrigó	<i>Turdus iliacus</i>	-	③	V		I-VI.

Cinegefélék - Paridae						
Szécincse	<i>Parus major</i>	⑤	③	V		I-VI.
Kékcinege	<i>Parus caeruleus</i>	⑤	③	V		I-VI.
Barátcinege	<i>Parus palustris</i>	⑤	③	V		I-VI.
Kormosfejű cinege	<i>Parus montanus</i>	①	②	V		III-VI.
Fenyvescinege	<i>Parus ater</i>	①	③	V		II-VI.

Ószapófélék - Aegithalidae						
Ószapó	<i>Aegithalos caedatus</i>	⑤	③	V		I-VI.

Függőcinegefélék - Remizidae						
Függőcinege	<i>Remiz pendulinus</i>	①	③	V		I-II.

Csuszkafélék - Sittidae						
Csuszka	<i>Sitta europaea</i>	⑤	③	V		I-VI.

Fakuszfélék - Certhiidae						
Erdei fakusz	<i>Certhia familiaris</i>	⑤	③	V		I-VI.
Rövidkarmú fakusz	<i>Certhia brachydactyla</i>	⑤	③	V		I-VI.

Verébfélék – Passeridae						
Házi veréb	<i>Passer domesticus</i>	⑤	③	E		I-VI.
Mezei veréb	<i>Passer montanus</i>	⑤	③	V		I-VI.

Pintyfélék - Fringillidae						
Erdei pinty	<i>Fringilla coelebs</i>	⑤	③	V		I-VI.
Fenyőpinty	<i>Fringilla montifringilla</i>	-	③	V		I-VI.
Csicsörke	<i>Serinus serinus</i>	②	③	V		I-II.
Zöldike	<i>Carduelis chloris</i>	⑤	③	V		I-VI.
Tengelic	<i>Carduelis carduelis</i>	⑤	③	V		I-VI.
Kenderike	<i>Carduelis cannabina</i>	⑤	③	V		I-VI.
Csíz	<i>Carduelis spinus</i>	①	③	V		I-VI.
Meggyvágó	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	⑤	③	V		I-VI.
Süvöltő	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	-	③	V		I-VI.
Keresztesőrű	<i>Loxia curvirostra</i>	①	③	V		V.

Viharsirály (<i>L. canus</i>)				1		3	1										5
Barátréce (<i>Ay. ferina</i>)					1	4	1										6
Szárccsa (<i>Fulica atra</i>)				4													4
Nagy kócsag (<i>E. alba</i>)						1											1
Böjti réce (<i>A. querquedula</i>)								2									2
Kormos szerkő (<i>Ch. niger</i>)									1								1
Billegető cankó (<i>A. hypoleucos</i>)											7	1					8
Összesen:	116	349	869	556	679	331	53	91	69	63	175	158	0				3721

5. AZ EGYES PATAKOK ÉS PATAKSZAKASZOK MADÁRTANI JEELNTŐSÉGE

A Morgó-patak mellett (amelyet teljes szakaszában vizsgáltam), az egyéb csatlakozó vízfolyások jellemzését is megadom, ezeknek azonban csak az alsó egy-két kilométeres szakaszait értékeltem.

5.1. A Morgó-patak torkolati szakasza

A patak torkolata tökéletes összhangban áll a Duna balparti galériaerdő-folyosójának még megmaradt tagjával: a Verőce-Kismaros közötti puhafaligettel. Ez madártani szempontból különösen fontos, hiszen így megfelelő nyugalom és élőhelyi sokféleség áll rendelkezésre.

A patak torkolati részén ennek értelmében a Dunáról “beköszönő” fajok is megtalálhatók, illetve megfigyelhető az igazi “zöldfolyosó” hatás, a szerves összeköttetés a hegyvidéki és a folyóvölgyi élőhelyek között. Ezt több madárfaj kiválóan példázza, elég csak a vöröskönyves harkályokra – így a fekete harkályra (*Dryocopus martius*) és a közép fakopáncsra (*Dendrocops medius*) – vagy a vertikálisan vonuló hegyi billegetőre (*Motacilla cinerea*) gondolni.

A Morgó-patak torkolati részére a nagy élőhelyi változatosság és az ezzel járó fajgazdagság a jellemző, amely összességében a Dunakanyar egyik legjobban működő kisvízére teszi.

5.2. A Morgó-patak és csatlakozó mellékágai

A Morgó teljes szakasza – leszámítva azokat, ahol teljesen rátelepültek – madártanilag értékes területnek számít. A jobb állapotú borszönyi (hegyvidéki) élőhelyek közelsége és változatossága folytán már a montán fauna jellemző, míg a patakvölgy (az előző szakasznál említetteknel fogva) szinte “felszívja” az alacsonyabb területekre jellemző fajokat is. Ennek tudható be, hogy meglepő helyeken találkozhatunk olyan fajokkal, mint pl. a kabasólyom (*Falco subbuteo*), a csicsörke (*Serinus serinus*) vagy akár a barázdabillegető (*Motacilla alba*), amelynek montán fajrokonai – a hegyi billegető (*Motacilla cinerea*) – is szép számmal jelen van.

A Morgó-patakra és csatlakozó mellékágaira (Nacsagromi-árok, stb.) a montán és a dombvidéki patakvölgyi élőhelyek “keveredése” okán a jelentős élőhelyi és faunabeli változatosság a jellemző. Madártani értékei szintén jelentősnek mondhatók.

5.3. A Deszkametsző-völgy

A Duna-Ipoly Nemzeti Park részét képező völgy nem véletlenül élvez védeltséget, szépsége, természeti értékei megragadóak.

Madártani szempontból itt szinte semmi sem érezhető a Morgó hatásából, a Deszkametsző valódi középhegységi patakvölgy képét mutatja, s ezt a képet (madártani értelemben) nem zavarja

semmi. A völgyben tipikus tölgyes-bükkös fauna található meg, a maga karakterfajaival, mint amilyen az örvös légykapó (*Ficedula albicollis*) vagy a kék galamb (*Columba oenas*).

A Deszkametsző-völgy tipikus középhegységi patak völgyi madárfaunát tart el, amelynek értékes elemei a barkályok és egyes hegyvidéki énekesmadarak.

5.4. A Nagy-Vasfazék-patak

Ez a patak szintén a Duna-Ipoly Nemzeti Park törzsterületébe tartozik, természeti értékeinek védelme biztosított. Madártani szempontból itt sem érezhető befolyás a hegyvidéki patak völgyre jellemző faunát tekintve. A környék ragadozómadárfaunája kiemelkedő értékekkel bír, ide vehető, pl. a vizsgálati időszakban is megfigyelt kígyászölyv (*Circaetus gallicus*).

A Nagy-Vasfazék-patakra a középhegységi patak völgyi madárfauna jellemző.

5.5. A Bagolybükki- és Királyréti-patak

Ezen kisvizek a Börzsöny vízhalózatának jellemző, szintén a Duna-Ipoly Nemzeti Park által védett tagjai. A Királyréti-patakra települt tavak (Királyréti- és Bajdázói-tó) a madárvilág változatosságát növelő élőhelyek, amelyeknél (mivel a Börzsöny turisztikai szempontból központi helyén találhatóak) erősebben figyelhető meg az “emberhez kötődő” fajok jelenléte is. Érdekes módon sok esetben igazi montán karakterek – mint például a kormosfejű cinege (*Parus montanus*) – is felbukkannak ugyanitt.

A Bagolybükki- és Királyréti-patak élőhelyi változatosságát – s ezen keresztül jelentőségét – növelik a környékükön fellelhető tavak. Madártani értékeik jelentősek.

5.6. A Szén-patak

A Központi-Börzsöny egyik legértékesebb és – madártani értelemben is – legérdekesebb kisvízfolyása. Tipikus hegyvidéki madárfaunát tart fenn, s a patak minőségét a legutóbbi évekig olyan fajok jelezték, mint a fokozottan védett, hazánkból jószerével kipusztultnak mondható vízirigó (*Cinclus cinclus*) vagy a környéken fészkelő, itt rendszeresen táplálkozó fekete gólya (*Ciconia nigra*). A patak mindezek okán érthetően a Duna-Ipoly Nemzeti Park törzsterületébe tartozik.

A Szén-patak a Morgó egyik legjelentősebb, tipikus hegyvidéki faunával és kiemelkedő természeti értékekkel rendelkező “mellékága”.

6. ÉLŐHELYVÉDELMI ÉS –FENNTARTÁSI JAVASLATOK

A Morgó-patak – természetvédelmi értelemben – jelenleg nem élvez közvetlen védelmet, csak a Deszkametsző-völgy feletti szakaszától kezdődően tartozik a Duna-Ipoly Nemzeti Park börzsönyi törzsterületébe.

Előbb-utóbb az alsó szakaszok illetően védelmét is szavatolni kell, ha a patak kiemelkedő természeti értékeit (értve ezalatt elsősorban a középhegységi pataki halfaunát) meg akarjuk őrizni.

A patak madártani értékeinek fennmaradása elsősorban az élőhelyek minőségétől (ide értve a vízminőséget is!) függ, ezek mellett a közvetlen veszélyeztetés szinte csak pontszerű problémákból (fészkelőhelyek háborgatása, stb.) adódhat.

Javaslatok:

- Megkülönböztetett figyelemmel kell kísérni a beépítésből, rátelepülésből adódó problémákat, el kell érni a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 18. § (3) pontjának betartását (amennyiben ennek jogszabályi akadályai elhárulnak).
- A patak völgyekre vonatkozó szabályokra (lásd: a 46/1999. (III. 18.) kormányrendeletet a hullámterek, a parti sávok, a vízjárta, valamint a fakadó vizek által veszélyeztetett területek használatáról és hasznosításáról) minden eszközzel fel kell hívni az önkormányzatok és a lakosság figyelmét.
- A Duna-Ipoly Nemzeti Park jövőbeni bővítésénél előnyben kell részesíteni a patak völgyi élőhelyeket, amelyeket lehetőség szerint minél nagyobb arányban be kell vonni a törzsterületbe. Emellett szorgalmazandó a természeti területekké való nyilvánítás és a helyi védettség elérése.
- A térségben működő civil szervezetek összefogásával növelni kell a területek természetvédelmi ellenőrzését (pl. a polgári természetőrök számának növelésével), és a hatósági munka elősegítését.
- Erdőgazdálkodással érintett területeken felújításkor az őshonos, termőhelynek megfelelő fajokat kell előnyben részesíteni, az ápolások során a cserjeszintet meg kell hagyni.
- A gyomfákat az erdőnevelés során el kell távolítani, terjedésüket meg kell akadályozni.
- Gondoskodni kell arról, hogy a jelenleg egykorú állományok saját genetikai anyagukból, természetesen újuljanak fel.
- A patak völgyben lévő erdőkben a száradék gyűjtését és az elhalt fák kitermelését be kell szüntetni.
- Az egyes korlátozó előírásokat az üzemtervezés során az erdőállomány-gazdálkodási tervekben is rögzíteni kell.
- A vízgazdálkodási célokat szolgáló erdőtelepítéseket hazai fajokból kell ki- illetve átalakítani.
- A területen haltelepítés, halászati és horgászati tevékenység nem engedélyezhető. Ez kellene, hogy vonatkozzon a torkolati szakaszra is.
- A patak völgyben nem kívánatos vadmegtartó és vadcsalogató létesítmények (sózó, etető, stb.) kialakíthatása és/vagy fenntartása.
- A Morgó völgyében és csatlakozó területein nem engedélyezhető semmilyen technikai sport, vagy a természeti értékeket potenciálisan károsító bármilyen sporttevékenység.
- Az érintett települések iskoláiban szaporítani kellene a vizes élőhelyek, az árterek szerepének megismertetését szolgáló – iskolán kívüli – terepi foglalkozásokat, tanösvény- és patak-látogatásokat, ártéri erdei iskolai programokat, stb.

Madártani értelemben is alapvető cél, hogy a Morgó-patak megmaradjon természetszerű állapotban (vagy visszakerüljön oda), amelynek változásait a madárvilágon – mint az egyik legkönnyebben elérhető érzékeny bioindikációs szervezeteken – keresztül jól nyomon lehet követni. Mindehhez kiindulópontot nyújthat ez a felmérés, amely – tekintettel a vizsgálati időszak rövidegére – nem lehet teljes, ám épp ezért, valamint a fentiek okán javasolt a folytatása.

7. AJÁNLOTT ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDRÁSFALVY, B. (2000): Ártereink múltja és jövője. (in.: GADÓ, GY. P. (szerk.): A természet romlása, a romlás természete. Föld Napja Alapítvány) p. 60-67
- BÁLDI, A., CSORBA, G. & KORSÓS, Z. (1995): Magyarország szárazföldi gerinceseinek természetvédelmi szempontú értékelési rendszere. MTTM - Studia Naturalia No. 6., Budapest
- BARTHA, D. (szerk.) (2001): A természetszerű erdők kezelése, a kultúr- és származékerdők megújítása. TermészetBúvár Alapítvány Kiadó, Budapest. p. 244-284
- DÉVAI, GY. ET AL. (1998): A vízi és vizes élőhelyek sajátosságai és tipológiája. KLTE, Ökológiai Tanszék, Debrecen 68 p.
- ERŐS, T. (2000): The fish fauna of the streams and ponds in the Pilis, Visegrádi- and Börzsöny Mountains, Hungary - a review of the scientific literature. Opusc. Zool., Bp., XXXII. 2000.
- GERGELY, E. & É. SZEKERES, R. (2002): Természetvédelem és területhasználat hullámtereken. Nemzeti Ökológiai Hálózat – 5. KöM TvH, Budapest. 28 p.
- RAKONCZAY, Z. (szerk.) (1990): Vörös Könyv. Akadémiai Kiadó, Budapest 360 p.
- RÉTHY, ZS. (szerk.) (1980): Magyar madártani bibliográfia – Bibliographia Ornithologica Hungarica. Békés m. Tanács Megyei Tud. Koordin. Biz., Békéscsaba. 657 p.
- SELMECZI, K. Á. (2002): A Dunakanyar vízimadárállományának változásai az ökológiai viszonyok függvényében az elmúlt évtizedben. Magyar Vízivad Közlemények, No. 9., Sopron. 120 p. (*in press*)
- SEVCSIK, A. (2002): A börzsönyi patakok halfaunája. FÜZIKE 46., 2002. február. p. 3-7
1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, a végrehajtására kiadott 11/2000. FvM rendelettel
1997. évi XLI. törvény a halászatról és a horgászatról, a végrehajtására kiadott 78/1997. (XI. 4.) FM rendelettel
- 46/1999. (III.18.) rendelet a hullámterek, a parti sávok, a vízjárta, valamint a fakadó vizek által veszélyeztetett területek használatáról és hasznosításáról
- FvM 11/2000. (III.27.) rendelet a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 30/1997. (IV. 30.) FM rendelet módosításáról
- KöM 13/2001. (V. 9.) rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről